

שערים

עבודת ה' ארצישראלית

גיליון 3 | אדר תש"פ

אֵלֵינוּ אֵשְׁכַחְךָ יְרוּשָׁלַיִם תִּשְׁכַּח בְּנֵי

איך מגלים את השכינה בעולם?

מהו הנס האמיתי של פורים?

דמות הצדיק בארץ ישראל

פרי הארץ

דבר מערכת

דמותו של רבי מנחם מנדל מויטבסק
והתחדשות עבודת ה' בארץ ישראל

השפל באמת

הקשר של החסידות לארץ ישראל החל כבר בדורות הראשונים של החסידות. כבר הבעל-שם טוב עצמו השתוקק לעלות לארץ הקודש, ורק תלמידיו זכו ליישם זאת ולהיות מהקבוצות הגדולות הראשונות שעלו לארץ.

רבי מנחם מנדל מויטבסק, שאולי ראוי לתלות את שמו בזכות הארץ ולכנותו רבי מנחם מנדל מטבריה - עמד בראש העלייה החסידית לארץ ישראל בשנת ה'תקל"ז. בתחילה התיישבה החבורה בעיר צפת, ולאחר זמן התיישבו בטבריה כאשר במהלך השנים הללו ניסו אף להתיישב בפקיעין כדי לחבר ולהמשיך את שרשרת הדורות שלא פסקה מימי בית שני.

רבי מנחם מנדל נהג לחתום את מכתביו בתואר 'השפל באמת', ונראה שרק אדם שפל באמת מסוגל לחתום כך את מכתביו. האגרת שלפנינו, אותה שלח בין יתר מכתביו הרבים לחסידיו שנותרו בחוץ-לארץ, היא אחת מאגרותיו היסודיות של רבי מנחם מנדל. עולה ממנה שהשפלות אחזה את כל שיטתו, שהרי היא זו שמפנה את המקום להשראת השכינה ולגילוייה. תורות רבות של רבי מנחם מנדל עוסקות בגילוי השכינה בעולם, על ידי ההבנה שהיא באמת שוכנת כאן, ובייחוד בארץ ישראל. כשאדם מדבק את צערו בצער השכינה זהו גילוי שכינה; כאשר אדם שם את לכו לרוחניות שבכל דבר גשמי הוא מגלה בכך את השכינה וקובע את מעמדה בעולם, וכמובן על ידי התורה והמצוות,

לזכרו של יהושפט-יחזקאל אמיתי
עלם חמודות וירא אלוקים
אוהב תורה ואהוב על כל רואיו

תוכן הגיליון

- פרי הארץ | דבר מערכת 3
- לגלות את השכינה המסתתרת בעולם | רבי מנחם מנדל מויטבסק זי"ע 5
- 'גמילת' אסתר | הרב דוד טורנר 10
- הצדיק בדור הגאולה | הרב אלישע ינון 17
- בקרבן קדוש | אופיר טביב 25

שערים

עורך: יוסי הלוי
Yosef154@gmail.com
י"ל ע"י ישיבת רועה ישראל - יצהר

לגלות את השכינה המסתתרת בעולם אגרת בעל "פרי הארץ" לחסידי

חשיבות עבודת המחשבה
איפה השכינה נמצאת בארץ ישראל?

אגרת יסודית של רבי מנחם מנדל מויטבסק
לחסידי שבחוץ-לארץ

"אבל אם לי ולקולי ישמעון החפצים לירא את
ה', יספיק להם מעט הכמות ורב האיכות המבואר
באגרת הלז"

רב* שלומים בכל פרטיהם, מבית ומחוץ
מלומר די יבלו שפתותיכם, נכספה וגם
כלתה נפשינו להמיושבים בחדרי ללבינו,
ויהמו מעינו בזכרנו כל ימי היותנו עמהם,
תקותם היתה לנצח ביראת ה' כל ימיהם, ה"ה
אנשי שלומינו לבנו היראים ושלמים דכללות
מדינת רוסיא, כל חד וחד לפום שיעורא דיליה
ולפום מעלתו והשתדלותו בעבודתו ית"ש ה'
עליהם יחיו מראשיתם ייטיב אחריתם, ילכו
הלוך וגדול ויצליחו בכל אשר יפנו, ובכל
פינותם שיפנו לא תהיה אלא דרך של תורה
בימינה וזה שכרה אמן כן יהי רצון.

מקדמי אר"ש כפינו פרשות השמים שימלאו
מחסוריהם בגופתם ונפשיהם יתחדש כנשר
נעוריהם, ויהא רעוא דירום רישייהו עד
לשמים שיאם, יעלו לעילא מכל ברכתא,
וידמו לשאול כי עירין בישין אלו נגעי בני
אדם קנאת איש וגו', אשר לכבוד ה' לא יחשו
עד כי שבעה עידינין יחלפון עליהון ויכירו כח
מלכותו ומפיהם לא ימוש וכן יהי רצון, אמן.

*מתוך מכתבי קודש מכתב ח, המובאים בסוף ספר
'פרי הארץ' בהוצאת 'המסורה'.

רבי מנחם מנדל מסמל את ההתחדשות של
עבודת ה' באווירה המיוחדת של ארץ ישראל,
בעבודה כללית ובעבודה פרטית, שכאשר
מעמיקים בתורתו מבינים שאין פער בין
השניים, ואף העבודה האישית של כל יהודי היא
למעשה עבודה כללית של 'לאוקמא שכינתא
מעפרא'.

מרן הרב קוק זצ"ל כתב (מאמרי הראי"ה 414):
"אם התחייה הלאומית לא תחדש לנו הארה
בתפילה, הארה בתורה, הארה בדרכי המוסר
והקשבת האמונה, איננה עדיין תחייה אמיתית".
אחד מסימניה של הגאולה היא התחדשות של
עבודת הרוח בדור. החזרה לארץ ישראל אינה
נמדדת רק במפעלים מעשיים, שכולם קדושים
וטהורים המה, אלא בעיקר בהתחדשות הרוח
המתעוררים בה.

זו מטרתו של 'שערים' - לפתוח פתח לעבודת
ה' המיוחדת לדורנו ולהיות במה לרעיונות
המתחדשים באווירה של ארץ ישראל.

שאליהם אפילו דרושה הכנה של יראה, כיצד
אנו "מגשימים" כביכול את השראת השכינה
לחפצים גשמיים...

התחדשות הרוח בארץ ישראל

דרכו של רבי מנחם מנדל מויטבסק מייחדת
את תורת ארץ ישראל, והיא גם עדות מופלאה
ללהט החסידי להתיישב בארץ על מנת לכוון
בה את מלכות ישראל ולהביא לימות המשיח.
רבי מנחם מנדל נהג במנהגי מלכות והחסידיים
בדורו ראו בו דמות וסמל ממלכתית, וממילא
העלייה לארץ ישראל בהנהגתו היתה באווירה
רשמית וממלכתית מתוך שאיפה להקים ולכוון

//

רבי מנחם מנדל מסמל
את ההתחדשות של
עבודת ה' באווירה
המיוחדת של ארץ
ישראל, בעבודה כללית
ובעבודה פרטית, שכאשר
מעמיקים בתורתו
מבינים שאין פער בין
השניים

את מלכות בית דוד. מסופר אף שרבי פנחס
מקורין טאטא את ביתו בעצמו לפני שרבי
מנחם מנדל הגיע אליו, ואמר שעושה זאת
"לכבוד מלך ישראל". רבי יעקב יוסף מפולנאה,
בעל ה"תולדות יעקב יוסף", אמר שישנו אדם
שמחביא יהלום יקר ערך בפחי האשפה כדי
שלא ימצאוהו, כך רבי מנחם מנדל מחביא את
השפלות הגדולה שלו בגינוני ולבושי מלכות.

הנה על כן על כל דברי האגרת שקבלתי בקובלנא מכמה מקומות על ענין נחות דרגת פרוסת החפצים לירא את ה', האמת אתי אשר הטבתי לראות בעינא פקחא שהוא על אשר יגרעו מעבודתם דבר יום ביומו. ובתחילה מעיד אני עלי שמים וארץ, כי לא לכבודי ולהנאתי אני כותב דברים אלו, אבל באמת לפני מי שאמר והיה העולם ולכבודו ית'.

אם כן, מהראוי הוא תיכף כשיעמוד בבוקר שיהיה הראשית לעבודת בוראו

לגלות את השכינה המסתתרת

מהיות ידוע דבר ה' ע"י נביאים פסוק "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו". שהוא מלא כל הארץ כבודו ובכל הגשמיות יש חיות רוחני, שהוא פסוק ואתה מחיה את כולם, והוא גלות השכינה המסתתרת בכל הדברים יגיעים. והיות ידוע שהגוף הוא גשם כלה ולא נקרא אדם אלא הנפש. והגוף הוא בשר אדם, כמאמר "על בשר אדם לא ייסך" והנפש הוא החיות שבגוף, והוא יש לו התקשרות עם הרוחניות מעולם לעולם עד מקום חוצב הנשמות, ולמעלה למעלה עד א"ס ב"ה (אין-סוף ברוך-הוא). אם כן, מהראוי הוא תיכף כשיעמוד בבוקר שיהיה הראשית לעבודת בוראו, וליתן הראשית לנפש כי הוא העיקר ולא הגשם שהוא הכלה ונפסד, וכל היותר רוחני הוא העיקר הגדול לכן אין לעשות שום מעשה וחשבון אפילו לשם עולם הבא. שהרי מה ששיג בעולם הזה בעודו בגוף הוא גשמי ואפילו אם יהיה נזהר בהשגתו

עולם הבא מכל אופני גשם, אף על פי כן משיג הוא הדבר, יהיה איך שהוא גשמיות הוא אחרי אשר השגתו בעודו בגוף וכ"כ הרמב"ן ז"ל (בשער הגמול).

אבל העיקר שיעשה מפני מי שאמר ונעשה רצונו, וזהו תכלית היותר אפשרי ובקיצור, ובכך הנפש מתדבק ברוח וכו', ומעולם לעולם עד א"ס ב"ה כנזכר, וזה נקרא הקמת שכינה מעפרא שהוא להפשיט מכל אופני גשם שהוא עפר ולהעלותה אל הרצון.

וכמו כן בלכתו לעשות משא-ומתן או שאר עניינים שהם גשמיים בוודאי, והוא עניני שכינה המסתתרת, יראה שיש בכל דבר תורה ואזהרת חכמים מלעשותם שהוא עניני הרע המעורב בטוב כמעט בכל העולמות, מיום ברוא אדם על הארץ ואכל מן העץ לכן מחוייב להרחיק מן הרע שלא לעשות ח"ו ולברור ולדבק אל הטוב והמותר.

שפלות השכינה בארץ ישראל

ואפילו מעשה הצדקה שהוא מלא כל הספרים שהוא דביקות גדול להשי"ת מפני היותם "מאנין תבירין" (=כלים שבורים) והשכינה בגלות מסתתרת בתוכם ומשום הכי דרשו חז"ל "בעת אפך עשה בהם' הכשילים בכני אדם שאינם מהוגנים" שאין הש"י שורה בתוכם.

והנה האמינו אם לא האמינו ח"ו וחלילה לי מלדבר בעדי ולכבוד, שהנה יש בנתינת הצדקה גם כן חילוק בין ארץ ישראל לחו"ל. מפני היות חו"ל ניזון על ידי שרים, וארץ ישראל עיני ה' א-להים בה תמיד, שהיא השכינה בעצמה.

וידוע דברי הזוהר במדבר (ק"ט ב), על פסוק (ירמיהו מו כב) "קולה כנחש הולך" כדרך הנחש "כד איהו בדינא כפיף רישא לעפרא,

סליק זנבא, שליט ומחי ללל אינון דאשתכחו קמיה" ואעפ"כ "מאן עביד לזנבא דיסתליק לעילא? מאן מדבר ליה לזנבא ומאן נטיל ליה למטלבו? האי רישא! אף על גב דאיהו כפיף לעפרא הוא מדבר למטלבו! [...]. כמה דאף אמר שמוני נוטרה את הכרמים".

מפני היות השכינה בגלות וכפוף לעפרא, אף על פי כן כולם נוזנים על ידיה. וכל ענייני השכינה בעצמה היא דרך דלות ושפלות, לכן ישראל שפלים מכל האומות וישראל שבא"י שפלים מישראל שבחו"ל. ומאן דמקים שכינתא מעפרא ובפרט במקום שנראה שפלותה יותר ומעלה אותה, מתעלה עמה למעלה למעלה עד א"ס ב"ה וזה נקרא תמכין דאורייתא.

והעיקר שכל מעשיו יהיו על דרך הנ"ל, לא לשם גמול ותכלית אבל (=אלא) מפני מי שאמר ועשה רצונו שהיא הדרך הכבושה לעלות בפשטות; וידעתי גם ידעתי כי כל הדברים יגיעים ויתיישן זה הדבר ג"כ, אעפ"כ מובטחני בה' אם ירגילו עצמם בזה יוסף ה' תת כחם ליתן עצות בנפשם חדשים גם ישנים כמעין הנובע, והיו רק למעלה ולא יהיו למטה ויתענג בגשמיות ורוחניות מאד מאד.

שמירת המחשבה

עוד עצה טובה קא משמע להו גדולה וחזקה מפרקת הרים וגבעות עד תאות גבעות עולם לעמוד ולהתחזק נגד התאוה בעצה זו, והוא היות ידוע התמיה הגדולה על מחשבת חוץ ח"ו ופתוי היצר איזה דבר תאוה שהוא נגד הש"י, איך אפשרות הענין אחרי (=שהרי)

1 [הנחש] כשהוא בדין כופף ראשו לעפר, עולה הנזב, שולט ומכה את כל אותם שנמצאים לפניו.

2 מי עשה שהנזב יעלה למעלה? מי מנהיג את הנזב ומי מסייעו למסעיו? זה הראש! אף על גב שהוא כפוף לעפר הוא מנהיג את מסעיו! [...]. כמו שנאמר: "שמוני נוטרה את הכרמים".

שאינן לך דבר שעומד בלתי חיות הש"י המחיה אותו הענין, כמאמר ואתה מחיה את כולם אפילו הקליפות רק באיזה אופן הוא.

אבל העיקר שיעשה מפני מי שאמר ונעשה רצונו וזה נקרא הקמת שכינה מעפרא שהוא להפשיט מכל אופני גשם שהוא עפר ולהעלותה אל הרצון.

התשובה מבואר בזהר והוא על דרך משל בן המלך עם הזונה ששלחה המלך לפתותו. אמת הוא שהמלך שלחה אליו, אבל עיקר כוונתו רצויה שהבן לא ישמע לזונה. ואם כן הדבר פשוט ואפשר להכניסו בלב מאוד בפשיטות, שכל דבר מפתוי היצר נופל במחשבתו לעשות ח"ו - השכינה מחיה אותה והכוונה הוא שלא לעשותו ולהתחזק כנגדה. והוא כמשל שניים שעושים סימנים ביניהם לדבר באופן שאינו מובן, ומסכימים ביניהם שאם יאמר לו שיעשה ידע הכוונה שלא לעשות, ובזה המחשבה באה במוחו.

ואם ישמור עצמו כך תמיד להשגיח על רצון המחשבה ובדבר איסור ח"ו רצון המחשבה

3 ראה תניא פרקים ט וטו. במשל זה ממשיל הזוהר את היצר הרע לפרוצה ששלחה על ידי המלך לפתות את בנו על מנת לנסות אותו, וגם הפרוצה בעצמה אינה רוצה שבן המלך יכשל בנסיון זה. והנמשל מובן, שגם היצר הרע אינו רוצה באמת להכשיל את האדם, אלא נשלח על ידי הקב"ה לנסות אותו, וכדברי בעל-התניא (פרק כט): "וגם הסערא אתרא עצמה אין לה ספקות כלל באמונה, רק שנתן לה רשות לבלבל האדם בדברי שקר ומרמה להרבות שקרו".

להיפך, יזכה להשתלשלות המחשבה במוחו בפשיטות בלי שום לבושים ורמזים. [...] וכמו כן ידוע היות כל המחשבות משתלשלות מעולם המחשבה שהוא היותר רוחני ודק מן הדק, ואיך אפשרות הוא לקשר בגוף הגשם, אבל היא על ידי התלבשות במדות כמו אהבה ויראה והתפארות. וישתלשל למקום שהגוף קשור בו אפילו במדות חיצוניות. והכוונה להתחזק כנגדה ולא לעשותה, אבל אחר שישבור התאוה החיצונית כמה פעמים מלעשותה ולא יהיה הגוף קשור בה, תבא לו המחשבה בפשטות במדות ה' אהבת ה' ויראת ה' ולפאר ליוצרים ע"ש כבוד מלכותו.

**ומאן דמקים שכינתא
מעפרא ובפרט במקום
שנראה שפלותה יותר
ומעלה אותה מתעלה
עמה למעלה למעלה
עד אין סוף ב"ה**

וזה דברי דוד המלך ע"ה שאמר "ולכי חלל בקרבי" פירוש ולכי הוא הפנימיות שלי, שכן כל דבר פנימי נקרא לב. והוא קרוב לפירוש הזהר על פסוק "לך אמר לבי", כי על ה' אמר שהוא לבו היות הוא פנימיות כל דבר. וזהו דבריו "ולבי" פירוש הפנימיות שלי, "חלל בקרבי" פירוש שאינו מקושר לשום דבר גשמי כלל, לכן הוא מוכן לקבל כל המחשבות כפשוטו כמו שהן מעולם המחשבה.

וזהו דברי דוד המלך ע"ה על פסוק "נר לרגלי דבריך" והוא שהנר נקרא אור המאיר דרך גשמיים שהוא השמן והפתילה. ו'רגלי'

נקראים מדרגות תחתונות וגשמיים. והוא דברינו הנזכר: "נר לרגלי" פירוש אור המאיר אותי במחשבות גשמיות שלי שלא לעשות באופן המחשבה. הוא "דבריך" פירוש שזכרתי שפיתוי היצר המה דבריך כי אתה מחיה אותו ומסתמא כוונתך להיפך כו'. ובשכר זאת "ואור לנתיבת" פירוש ואור הוא אור פשוט רוחני בלי התקשרות בשום גשם. וזהו שכרי, שאחר שבירת התאוה כמה פעמים מלעשותה להיפוך המחשבה עשיתי לי נתיבה שתבא לי המחשבה בפשיטות בלי לבושים גשמיים ודי למבין⁴.

הליכה בדרכי הצדיק

ועל דברי אשר העמיקן שאלה אם הגבה למעלה איזה איש צדיק אליהם מן המפורסמים גדולי הצדיקים להביא למדינות רוסיה שיורם הדרך אשר ילכו בה. לכן אחרי אשר בעצתי ישאלו, קודם כל מחוייבים להאמין לדברי הנאמרים באמת בלי שום פניות עצמי ח"ו כי ירא א-להים אנכי, ובדבר המסור ללב נאמר בו ויראת. עד בשחק נאמן עלי כי אוהב אני את כל הצדיקים המפורסמים שבמדינות וואהלין וליטא וכולם לא נחשדו בעיני ח"ו ובחזקת שיכולים להפקיר דתיהן ממש עבורי ת"ל ואם גם אין זאת בטחתי בה' לעולם לא אמצד.

אבל אמיתות נקודות לבבי אודיע לכם כי ידעתי אתכם גם מתמול גם משלשום גם מאז דברתי אליהם. ראשונה אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא תכלה, היא הגדלת הטומאה שיטמא האדם בחייו כו' וכל שכן אתם גם אתם והנה באמנה אתי כל דרכי יסכוני להם להפיל מאתם הגדלות ולחזק השפלות בלבם ועדיין

⁴ רבי מנחם-מנדל בונה בפסקה זו קומה נוספת למהלך. כאשר האדם מכשיר את עצמו וכן המחשבה שורה עליו ללא לבושים, הוא בעצם נהיה כלי להשראת שכינה ובכך הוא מגלה את השכינה בארץ, שהרי מקורה של המחשבה בעולמות רוחניים עליונים כפי שביאר.

מובטחני שיהיו מוחזקים בה עד שלא יחשפו חפש מחופש דרכים שונים, וממש כל הדרכים בחזקת סכנה לפנייהם שלא יאחזו בזה וגם מזה יניחו ידיהם ממש חלילה אפשרות הוא לצאת מדרך הטובה ר"ל.

**ומובטחני בכל הסרים
למשמעתי אחרי שיתן
עינו ולבו אל האגרת הזו
פעמיים ושלוש לחזק את
לבבו מעט שלא להשיג
בגשמיות המנוולים כי אם
לפנימיותו ואי"ה יתעלו
בעילוי נפש**

אבל אם לי ולקולי ישמעון החפצים לירא את ה', יספיק להם מעט הכמות ורב האיכות המבואר באגרת הלז על זמן מה, וזמן מה יתקרבו אל הצדיקים והחסידים הרבנים השלמים המבוארים לעיל שכל דבריהם כגחלי אש מועצות ודעת אלקים, ואי"ה לשנה הבאה עלינו לטובה יודיעוני מערכם וממעמדם אם דברי עשו פירות בגשמיות ורוחניות ואוסיף ידי שנית לנקות שאור שבעיסה ביתר שאת ויתר עז. משא"כ אם יגביהו כנשר קנם משם ירדו ח"ו, וזהו ברור אצלי אפילו יהיה מי שיהיה לרב לכם כל דרכיו לא יסכונו לפניכם ותאבדו דרך ה'. בכך חלילה לכם מעשות זאת שהרי מנוער נשאתי אתכם ומכיר אני בכם יותר מאבותינו, השומע ישמע והחדול יחדל.

ומובטחני בכל הסרים למשמעתי אחרי שיתן עינו ולבו אל האגרת הזו פעמיים ושלוש לחזק

את לבבו מעט שלא להשיג בגשמיות המנוולים כייאם לפנימיותו (=פנימיותו) ואם יתיישן מעט בלבו יתאמצו להתראות פב"פ (=פנים בפנים) עם הרבנים הנ"ל ואי"ה יתעלו בעילוי נפש וגוף וממון ובנים, רק יתייאשו מעט מהשגחתם בגשמית אבל יתבררו ויתלבנו מעט מעט ועצת ה' היא תקום.

ועתה אתם ברוכי ה' ידוע להו ילכון דרך כללות כי הברכה אשר הובאת לנו מידכם הגיע לידינו בשלימות לא תחסר כל בה אפילו עד פעם אחת, והחיותם את נפשותינו ואורו עינינו מגודל הרפתקאות שהיו לנו בשנה זו יתר מן הקודמות, ולבסוף עשה לנו השי"ת ניסים ונפלאות כאשר יתוודע לכם בפרטות ע"י מכתב ה"ה אהובינו ידידינו הרבני המופלג בתורה וביראה הותיק מו"ה אליעזר זוסמאן אשר ציויתי לו לכתוב כל דבר בפרטות, ומה שמבואר שם הכל אמת צלול וברור.

רב לכם אשריכם מה טוב חלקיכם ומה נעים גורליכם, כי מלבד הקבלות בפרטיות אשר עיניכם תחזינה מישרים, למען תדעון כי הכל גלוי וידוע לפנינו, כל איש ואיש די ענינו וכל גויה וגויה די מחסורה לעשות רצון איש ואיש, ולהעתיר בעדם בכל עת תפילותינו ישמע אל ויעננו, ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

כותב וחותם פה

עיר הקודש טבריא תובב"א תקמ"ד

השפל באמת מנחם מענדיל

בהרב מו"ה משה זצללה"ה

'גמילת' אסתר

הרב דוד טורנו

ר"מ בישיבות 'מעלה אליהו', איתמר וגבעת שמואל

מתי באמת אירע נס המגילה? | אלו חיים חדשים מתעוררים בפורים? | מתי חגגו את הפורים הראשון? | תהליך הגמילה של עם ישראל...

על התעוררות העצמאות של עם ישראל בפורים והקשר המיוחד עם ה' בעקבות מצב זה

ולשמחה מה זו עושה

כאשר מתבוננים לעומקה של מגילת אסתר מתעוררת השאלה על מה ולמה כל השמחה הגדולה, שהרי לכאורה אנו מודים לה' על כך שרצו להרוג אותנו ובסופו של דבר לא הצליחו בכך. כביכול, המציאות הרגילה של עם ישראל היא להיות נתונים למרדף ולמשיסה, והנה, יש התרחש פוגרום אחד ממנו סוף סוף ניצלנו. אולם אין אף אומה ולשון שהיה עולה בדעתם לחגוג בצורה נרחבת כל כך את העובדה ש"בסופו של דבר לא הרגו אותנו". אולי היו מציינים זאת בסוף אותה שנה, אך לדורי דורות?! אמנם, נכון שישנם חגים נוספים בהם אנו מציינים סכנה שנושענו ממנה, אך בכל אותם חגים, ההצלה הייתה מלווה בדברים נוספים. בפסח נהיינו לעם ובחנוכה חזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה (רמב"ם מגילה וחנוכה ג, א). בפורים, לעומת זאת, גם הלל איבנו אומרים מפני ש"אכתי עבדי אחשורוש אנן" (מגילה יד, א).

כאשר נסתכל במגילה בצורה מדוקדקת אף יותר, נבחין שהייתה כאן רק הסרת איום ואפילו היא לא הייתה בשלמות. סך הכול ניתנה ליהודים הזכות להגנה עצמית, שהרי את גזירת המן שנחתמה בטבעת המלך אין להשיב (אסתר

ח, ח), כך שלגויים היה מותר לפגוע בנו בדיוק כמו לפני כן. אלא שפתאום ישנו 'חידוש גדול': אם עד עכשיו היינו כצאן לטבח יובל, מרימים ידיים ומחכים בסבלנות שיהרגו אותנו, עכשיו, כבר מותר לנו להגן על עצמנו!

יתירה מזו, כל ההצלה לא התרחשה בשעת הסכנה, אלא הרבה קודם לכן. למעשה, הייתה כאן רק 'הוה אמינא' של המן להרוג אותנו שהתבטלה תוך כמה ימים. את האגרות שלח המן בי"ג ניסן (אסתר ג, יב), ובט"ז ניסן הוא כבר נתלה על העץ (רש"י מגילה טו, א ד"ה יו"ט). אנשים המתעדכנים במתרחש בעולם אחת לשבוע, כלל לא שמעו על כך. בשבוע שלפני כן, עלתה לכותרות הפרשה של בגתן ותרש, והשבוע: 'וַיִּשֶׁם הַמֶּלֶךְ אֶחְשָׁרוּשׁ מִס' (אסתר י, א). הסכנה עצמה התבטלה עוד לפני שהיינו נתונים בה. זו הייתה רק מחשבה של אדם שתוך שלושה ימים נתלה על העץ. התבוננות זו מזכירה את שפעם שאל משהו את ראש ישיבת 'מרכז הרב', הרב אברהם שפירא זצ"ל, אם מי שחצה כביש בין-עירוני, כך שיכלה לדרוס אותו מכונית שנוסעת במהירות 160 קמ"ש, צריך לברך 'הגומל'. ענה לו ר' אברום: אם ככה, גם אני צריך לברך 'הגומל'. אתמול כמעט נכנסתי למכונת כביסה, אך למזלי 'ברחת' מהחולצה לפני שאשתי הכניסה אותה למכונת הכביסה... בתוך כל השמחה הגדולה אנו "שוכחים" קצת את גודל מסירות הנפש שנדרשה מאסתר המלכה. עם ישראל חזר בסופו של דבר לשגרת חייו, אך לא כך אסתר. "וַיִּכְאֶשֶׁר אֶבְדְּתִי אֶבְדְּתִי" (אסתר ד, טז) אינה רק אמירה תיאורטית, אלא אמירה מעשית מאוד. כל עוד אסתר באה אל אחשוורוש באונס היא הייתה יכולה לחזור למרדכי, אך כשבאה אליו מרצונה החופשי למען הצלת עם ישראל, היא נאסרה על מרדכי לעולם. כמו כן, לפי פשט המגילה, אסתר נשארה לדורי דורות בארמון אחשוורוש. זהו קרבן גדול מצדה של אסתר המלכה כדי לבטל מחשבה של גזירה

מעל עם ישראל. הבכי שלה ממש מהדהד לכל אורכו של המזמור שאמרה (יומא כט, א; מגילה טו, ב) "אֵלֵי אֵלֵי לְמָה עֲזַבְתָּנִי... אֶ-לֵהי אֶקְרָא יוֹמָם וְלַיְלָה תַעֲזָבֵנִי וְלַיְלָה דוֹמְיָה לִי" (תהלים כב, ב-ג). יתירה מזו, הגמרא (מגילה ד, א) לומדת מפסוק זה את המקור לקרוא את המגילה בלילה ולשנותה ביום, ונראה שקריאה זו היא מסר עיקרי של המגילה.

האם פורים הוא דווקא אחד החגים העצובים ביותר, ושתיית היין בו היא בבחינת: 'תָּנוּ שִׁכָּר לְאוֹבֵד וַיִּין לְמָרִי נִפְשׁוֹ?'

האם פורים הוא דווקא אחד החגים העצובים ביותר, ושתיית היין בו היא בבחינת: 'תָּנוּ שִׁכָּר לְאוֹבֵד וַיִּין לְמָרִי נִפְשׁוֹ' (משלי לא, ו) כדי לטשטש ולגרום לנו לא לשים לב לדברים הכתובים במגילה? נראה כי עלינו להבין הבנה מחודשת במקורה של אותה שמחה גדולה שאנו שמחים בפורים. ודאי אין מדובר בשמחה סתמית, אלא בשמחה הנובעת ממקור פנימי ועמוק. חז"ל אף הגדילו ואמרו, כי כל ספרי הנביאים והכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר (רמב"ם מגילה וחנוכה ב, יח).

יום הגמל את יצחק

אם כן, עלינו לברר היכן טעינו במחשבה שלנו על עניינו של פורים, ובהחלט ייתכן שלא הבנו מהו עיקרו של סיפור מגילת אסתר. הגמרא (מגילה יט, א) מביאה מחלוקת מהיכן צריך לקרוא את המגילה. אסתר ומרדכי כתבו "אֶת כָּל תַּקְּוָה" המאורעות (אסתר ט, כט), ונחלקו חז"ל לאיזה תוקף כוונו מרדכי ואסתר, וממילא

מהיכן יש לקרוא את המגילה: האם ל"תוקפו של נס" (פרק ו), "תוקפו של המן" (פרק ג), "תוקפו של מרדכי" (פרק ב), או "תוקפו של אחשוורוש" (פרק א). בגמרא נפסק ההלכה כדברי האומר שיש לקרוא את כולה, וכך גם נוהגים למעשה. חנו, ובעיקר הילדים שבינינו, בטוחים שעיקר המגילה מתחיל בפרק ג'. עד אז יש מין שקט מתוח, שבו מחכים ל'המנים' ולעיקר העלילה של המגילה. שני הפרקים הראשונים נראים כמו הקדמה או כחלק משני של המגילה. אולם מדברי הגמרא יוצא שעיקר מצוות הקריאה נמצא דווקא שם, שהרי בחרו להתחיל דווקא מחלק זה. יתירה מכך, הגמרא (מגילה י, ב) אומרת שהקב"ה הקדים רפואה למכה. המכה התחילה בפרק ג', וממילא הרפואה כתובה בפרקים א' וב' ושם עיקר הנס, בדיוק להיפך מהמבט הפשוט החושב שהמגילה מתחילה בפרק ג' - שם היא כבר מסתיימת...

מתי חגגו בפעם הראשונה את פורים? את הפורים הראשון חגגו ככל הנראה בימי אברהם אבינו. נאמר: "וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֵּה גְדוֹל" (בראשית כא, ח). "וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֵּה גְדוֹל" (אסתר ב, יח). חז"ל (בראשית רבה נג, י) קושרים בין שני המשתאות הללו, אך מה עומק כוונתם בכך? המשתה הגדול שעשה אברהם היה "בְּיָוֶם הַגָּמֵל אֶת יִצְחָק" (בראשית כא, ח). יצחק גמר לינוק משרה אמנו עשרים וארבעה חודשים אחרי שהוא נולד, ומפני ששרה נפקדה בראש השנה וילדה את יצחק בפסח באותה שנה (ראש השנה יא, א), ומכיוון שוודאי אחת מהשנים שלאחר לידת יצחק הייתה מעוברת, ממילא אותו משתה גדול, שנערך עשרים וארבעה חודשים לאחר שנולד יצחק, נערך בדיוק בפורים! לא רק יין היה שם, אלא גם 'מגילה' (היגמל' אותיות 'מגילה') וליצנים (ראה רש"י בראשית כה, יט), ממש סעודת פורים ראשונה בהיסטוריה...

מדוע עושה אברהם משתה גדול? למה שמחים כל כך ביום הגמילה? גמילה היא מצב שבו

מתברר שהתינוק כבר אינו 'עובר ירך אימו' (יבמות עז, א). הוא כבר אינו טפל ונספח אליה, אלא יכול כבר לצעוד לבדו ולהסתדר ללא המזון שקיבל מאמו. השמחה הגדולה הייתה על כך שיצחק הגיע למצב שבו הוא נגמל מהשפע שמשפיעים עליו מלמעלה ועומד כבר בכוחות עצמו. אמנם, באותו הרגע שיצחק עומד בזכות עצמו הוא אינו עוזב חלילה את החיבור לאברהם ושרה הוריו, אלא התקשר אליהם בצורה אחרת, כפי שאמרנו חז"ל (בבא מציעא פז, א) שבמהלך המשתה ראו כולם שקלסתר פניו של יצחק דומה לזה של אברהם אביו, ו"ש"אֲבָרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (בראשית כה, יט). הם ראו את הטוהר הגדול בפניו של יצחק, את האור הגדול שיצחק ספג מאבא שלו, והבינו שכעת יצחק ימשיך לייילד בכוחות עצמו את כל מה שקיבל מהוריו.

השמחה הגדולה הייתה על כך שיצחק הגיע למצב שבו הוא נגמל מהשפע שמשפיעים עליו מלמעלה ועומד כבר בכוחות עצמו

השמחה הגדולה הזאת, קשורה בצורה עמוקה לכך שאברהם הוא סמלה של מידת החסד, ועניינו של יצחק הוא דווקא מידת הדין. כל עוד העולם קיים רק בהנהגה של חסד אלוקי, אנו אמנם שמחים שהקב"ה משפיע את רחמיו עלינו אך לא זוכים לראות את המדרגה העליונה של מידת הדין, שבה המציאות מכוח עצמה מגלה את אורו של הקב"ה. כאשר האדם מקבל את שכרו בדין ולא בחסד, השכר אינו "נהמא דכיסופא"

שחיצוני לאדם, אלא רכוש עצמי שהגיע לאדם בזכות עבודתו האישית. הפורים הראשון הזה שהיה בימי אברהם מבטא את המדרגה שהתחדשה בפורים, בה יצחק נגמל מההשפעה אותה קיבל בחסד, ומתחיל לחיות את חייו העצמאיים ולקנות בזכות עצמו, בדין, את כל ההשפעות שקיבל.

מתלות לעצמאות

בגמרא מובאת שיחה ידועה בין רשב"י לתלמידיו בהקשר למגילת אסתר (מגילה יב, א): "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. [אמר להם רשב"י:] אם כן [רק אלה] שבשושן ייהרגו, שבכל העולם כולו אל ייהרגו! אמרו לו: אמור אתה! אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם".

במבט ראשון, תשובתו של רשב"י מאוד תמוהה, ודבריו קשים להבנה הרבה יותר מדברי התלמידים עצמם. ההשתחויה לצלם התרחשה בימי נבוכדנאצר, כשבעים שנה קודם לכן, ולכאורה אף אחד לא צריך להיהרג על כך. על כך גם אלה שבשושן לא ייהרגו, שהרי "לא יומתו אַבּוֹת עַל בְּנֵי" (דברים כד, טז) - "אַבּוֹת אֶכְלָו בְּסֹר וְשָׁנֵי בְנֵי תִקְהֶינָה" (ירמיהו לא, כח). אולם, אם מתבוננים פנימה ניתן לראות שרשב"י רוצה ללמד את תלמידיו שישנם שני מבטים על המציאות. קיים המבט הנגלה, שאותו מבטאים התלמידים, אולם ישנו גם מבט נסתר - מבטא של תורת הסוד, אותה מגלה רשב"י. המבט של התלמידים הוא המבט בו פתחנו, מבט המבין את סיפור המגילה כסיפור של חטא ועונשו. עם ישראל חטא במשתה אחשוורוש ומקבל את עונשו בגזירת המן להשמיד את כל היהודים, אך לבסוף בני ישראל שבו בתשובה והקב"ה גאל אותם מידי אותו רשע. כך קראו תלמידיו של רשב"י את מגילת אסתר, וממילא

התעוררה הקושייה: אם רק יהודי שושן חטאו, לכאורה העונש אמור לחול רק עליהם. ואם כן, מדוע נגזרה הגזירה על כל היהודים בכל מדינות המלך אחשוורוש? ועל כן הם פונים לרשב"י רבם ואומרים לו: "אמור אתה! גלה לנו מן המבט הנסתר".

בעוד התלמידים תולים את סיבת הגזירה בכך שישראל נהנו ממשתה אחשוורוש, רשב"י תולה זאת בכך שהשתחוו לצלם. מהו בעצם ההבדל בין שני המקרים? כאשר נהנו ישראל ממשתה אחשוורוש, הם עשו זאת ברצונם ובבחירתם, והיה בכך חטא. אולם כאשר השתחוו לצלם הם היו אנוסים לכך ואף לא היה בכך חטא, שהרי הצלם שעשה נבוכדנאצר אינו נחשב לעבודה-זרה אלא אך ורק סמל ממלכתי, כפי שכתבו בעלי התוספות (ע"ז ג, א), וגזירה להשתחוות לצלם זה אינה חטא כפי ששירת המנון אנגליה והצדעה לדגלה על ידי אזרחיה היהודים אינם עבודה זרה.

כדי 'לגמול' את עם ישראל הקב"ה יוצר מנגנון של גלות, זמן של "הסתר אסתיר פני"

בכך מבקש רשב"י לומר לתלמידיו, שסיפור מגילת אסתר אינו סובב סביב הציר של חטא ועונשו. לפי המבט הפנימי של רשב"י, סיפור המגילה הוא מהלך אלוקי מוכרח שהקב"ה הולך ובונה בעם ישראל. זהו תהליך שהתחיל שבעים שנה לפני תחילת סיפור המגילה. תהליך ארוך, שדרושה סבלנות רבה על מנת לעבור אותו בשלום. רשב"י מסביר לתלמידיו שמדובר כאן בתוכנית אלוקית ולא בכשל בחירי של

עם ישראל - הקב"ה "גרר" אותנו באופן מכון בדיוק למצב הזה.

התקופה שמיציאת מצרים ועד פורים הייתה בבחינת 'כפה עליהם הר כגיגית' (שבת פח, א). אין הכוונה שהקב"ה הכריח את עם ישראל לעבוד אותו, אלא שכאשר ראו ישראל את האור הגדול של השכינה והנבואה ואת כל הניסים הגדולים שהיו להם, לא נותרה להם כל ברירה אחרת. בכל אותה התקופה היה חסד אלוקי רב ששפע עלינו מלמעלה והעמיד אותנו על הרגליים מבחינה רוחנית. אולם, מה היה מתרחש לו לרגע השפע הזה היה פוסק? הרי עם ישראל אינו נדרש מעולם לעורר את הרצונות הפנימיים שלו ולהתקרב לקב"ה מעצמו! כל חייו של עם ישראל בא בשפע של חסד שהושפע באיתכפיא' ובהכרח מלמעלה למטה, ולא בגילוי של מידת הדין המתעוררת מלמטה למעלה, מתוך

אותם צעדים ראשונים משמחים את הקב"ה מאוד, כפי שהצעד הראשון של ילד משמח את אביו עד בלי די, הוא יודע שזו רק תחילת הדרך

החיים של ישראל בעצמם. ההשפעה בצורה של חסד בלבד גרמה לעם ישראל לחיות בתלותיות ובחוסר-עצמאות.

הקב"ה רוצה להביא את עם ישראל למדרגה גבוהה יותר, שבה "אָמַת מְאָרָץ תִּצְמָח" (תהלים פה, יב), למדרגה שבה עם ישראל מתעורר לעבודת ה' ברצונו החופשי ובכוחות עצמו. כאשר אבא רוצה ללמד את בנו להתחיל ללכת בכוחות

עצמו, הוא צריך לנהוג בצורה שעשויה להיראות קצת אכזרית ולעזוב את היד של בנו וכך לאפשר לילד ליפול, וכל זאת כדי שבסופו של דבר הבן ילמד ללכת בכוחות עצמו. באופן דומה, כדי 'לגמול' את עם ישראל הקב"ה יוצר מנגנון של גלות, זמן של "הַסְתֵּר אֶסְתִּיר פָּנָי" (דברים לא, יח). הגלות היא מצב שבו עם ישראל מרגיש לבד, נטוש, ובנוסף לכך גם נופל ועושה טעויות: מכריחים אותו להשתחוות לצלם והוא אף נהנה מסעודתו של אותו רשע. זהו עומקו של ההסתר המתבטא בפרקים הראשונים של המגילה, ואסתר זועקת ומבטאת את זעקת האומה כולה בתוך ההסתר הגדול: "אֲ-לֵי אֵ-לֵי לְמָה עֲצַבְתָּנִי" (תהלים כב, ב).

התעוררות המלכות

כל מטרתו של ההסתר הנורא הזה, המפורט בהרחבה בפרק א' של המגילה, הוא רק כדי לבנות קומה נוספת בעם ישראל. רבי משה דוד וואלי, תלמיד הרמח"ל, כותב בפירושו למגילת אסתר שכל פרק ב', בו אסתר מתמנה בהדרגה לתפקיד המלכה, הוא ביטוי לכך שכנסת ישראל מעוררת כוחות חיים משל עצמה, שעם ישראל מגלה את האור האלוקי השוכן בקרבו. ממש כמו יצחק שמתחיל לגלות בכוחות עצמו, מצד מידת הדין, את מה שנטע בתוכו אברהם מצד מידת החסד. תהליך דומה עובר על אסתר המלכה, שאינה הגיעה למלוכה בכוחות עצמה ובזכות יופייה העצמי, שהרי 'אסתר ירקרוקת היתה', אלא בזכות 'חוט של חסד' שהיה משוך עליה (מגילה יג, א). רק לאחר מכן, בזכות כוחות החיים שהתעוררו בה, היא אוזרת עוז ומעזיזה לזיום תהליכים בכוחות עצמה.

אמנם בפרקים הראשונים של המגילה הכוחות הללו עדיין סמויים, ולא רואים להיכן הם מובילים ומהי המשמעות הרוחנית שלהם - אך אלה הצעדים הראשונים של עם ישראל המתנהל בכוחות עצמו בתוך ההסתר על מנת

לעורר שפע גדול הבא בדרך של 'איתערותא דלתתא' (התעוררות מלמטה, מצדו של עם ישראל); ואתם צעדים ראשונים משמחים את הקב"ה מאוד, כפי שהצעד הראשון של ילד משמח את אביו עד בלי די למרות שהוא יודע שלאחר הצעד הזה הוא ייפול ויצעד וייפול שוב ושוב. הוא יודע שזו רק תחילת הדרך.

הקב"ה רצה שיהיה בינינו קשר מחודש, קשר של 'פנים בפנים', שנחפוץ בו בכוחות עצמנו, ברצוננו ובחירתנו

אין בכך ניתוק מהתקופה הגדולה של הנבואה ומשפע הניסים שהיו לפני כן. להפך, הם אלה שהטמיעו עמוק בתוכנו את האור האלוקי, הם שגרמו לכך שעם ישראל נעשה מוכן לאותה גמילה שתעורר בקרבו כוחות חיים חדשים, שגם הם אור אלוקי הגנוז בו, אך בצורה שונה הבאה מלמטה למעלה. זהו התהליך הגדול שהקב"ה בונה במגילה על ידי הסתרת פניו מאתנו, הרמוזה בכך שאף שמו הקדוש אינו מוזכר בה. "אֶתֶר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּדַּל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוּשׁ אֶת הַמֶּן" (אסתר ג, א). אלו דברים התרחשו בפרקים הראשונים של המגילה שלאחריהם התגדל המן? אחרי כל ההתרחשויות בפרק ב', המן רואה שלפתע מתגלים כוחות של עצמה ומנהיגות בעם ישראל והם תופסים עמדות שררה. אמנם כוחות אלו מתגלים תחילה רק בעולם החול, בארמון המלך אחשוורוש, אך המן מזהה באינסטינקטים שלו שמתעוררים כוחות חיים פנימיים של עם ישראל שעתידיים להחזיר עטרה ליושנה ולהחזירם לארץ מולדתם, והוא

מנסה לתפוס את המנהיגות כדי לסלק ממנה את מרדכי. אולם המן הבין זאת מאוחר מדי והקב"ה כבר הקדים רפואה למכה (מגילה יג, ב).

סיפור מגילת אסתר מתנהל כמו משחק שחמט פרסי. השחקן המנוסה מצליח לזהות כבר בשלבים המוקדמים שבתוך עשרים וארבעה צעדים הוא הולך לנצח, וכבר לא יעזור ליריב שום ניסיון הצלה. כבר אז מרשה לעצמו השחקן המנצח לחייך, שהרי הסיפור "מכור" מראש ולמעשה הוא כבר ניצח, וממש כמו בסיפור המגילה, אותו שחקן מצוין מוכן אף להקריב את המלכה כדי לפתות ולהפיל את היריב.

מבחינה זו, פרק ב' הוא כבר הסוף של המגילה. זו פעם ראשונה שעם ישראל מתחיל לזווג מהלכים בכוחות עצמו. זו לא רק התעוררות לאחר שבעים שנות גלות, אלא זו התפקחות לאחר מאות שנות היסטוריה שבהן עם ישראל היה נתון באיתכפיא. אסתר מעוררת הנהגות של מלכות ומרדכי יושב אף הוא בשער המלך, ובכך למעשה סוף הסיפור ידוע מראש, וכל קריאת המשך המגילה-גמילה נובע מתוך סקרנות לראות כיצד משחק השחמט ממשיך להתנהל לאחר שהשחקן כבר מחייך.

פנים בפנים

בהמשך הדברים שואלים התלמידים את רשב"י: "וכי משוא פנים יש בדבר?" ורשב"י עונה להם: "הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים". לפי פשט הדברים, התלמידים שואלים מדוע לבסוף לא נענשו ישראל, שהרי כבר נתחייבו כלייה על שהשתחוו לצלם, ועונה להם רשב"י שמכיוון שהשתחוו לצלם רק באופן חיצוני ולא באופן אמיתי ופנימי, לכן גם הקב"ה הביא עליהם גזירה שרק נאמרה מן השפה ולחוץ ולא התקיימה באמת.

אולם לפי דברינו יש להבין את השאלה באופן הפוך. התלמידים שואלים את רשב"י: "וכי משוא פנים יש בדבר?" איך הקב"ה מעניש את

הצדיק בדור הגאולה

הרב אלישע ינון
ר"מ בישיבת בית-שאן

האם יש להידבק בצדיק אחד? | מהו תפקידו של הצדיק? | חטאם של המרגלים

על המידה השייכת לכל אחד בדורנו

המושג 'צדיק' הוטבע במציאות ובשפה המדוברת, ויש לעיין מהו מקורו ועניינו. כאשר אנו מחפשים את המושג במקורות אנו מוצאים שהמושג 'צדיק' אינו קשור למובן הרגיל השגור בלשון העם ואפילו בלשונם של צדיקים.

בסדום, לפי אברהם אבינו, ישנם צדיקים וגם במריבה בין שני אנשים פשוטים ישנו צדיק, כפי שאומר הפסוק (דברים כה, א): "כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אַנְשִׁים וְנִגְשׂוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצְּדִיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הַרְשָׁעִי; אפילו אבימלך קרא לעצמו צדיק (בראשית כ, ד): "וְאַבְיִמֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלָיָה וַיֹּאמֶר ה' הֲגוֹי גַם צְדִיק תִּהְרָג". אם כן, ברור בפסוקים שהמושג צדיק אינו קשור לאדם נעלה מעם ומנהיגו, אלא ההולך בדרכי יושר וצדק.

ומתוך כך אפילו ה' ית' נקרא צדיק: "הַצֹּדֵק תָּמִים פָּעָלוּ כִּי כָל דָּרְכָיו מִשְׁפָּט אֶל אַמּוֹנָה וְאֵין עוֹל צְדִיק וְיִשָּׁר הוּא" (דברים לב, ד). גם נוח, שישנם הדורשים אותו לגנאי שבדורותיו היה צדיק אך בדורו של אברהם לא היה נחשב כלום¹, מלמדנו שהצדיק הוא דבר יחסי לדורו של הצדיק. ההכרה היא שהצדיק הוא כינוי לאדם שהולך בצדק על פי המשפט המוכר בדורו ואינו מושווה לדורות אחרים.

מצרים, זכר לניסים הגדולים שהקב"ה עשה אתנו. אבל הניסים הללו היו רק הכנה למצב העתידי ואינם העיקר. שאר החגים משולים לשלב בו אבא ואמא מניקים את בנם ונותנים לו שפע רב, כדי שבבוא העת יעמוד על רגליו ויגלה בכוחות עצמו את כל הטוב הזה. אך יום הפורים הוא כבר התכלית, הגמילה, ההליכה בכוחות עצמאיים - ולכן פורים לא יתבטל לעתיד לבוא.

בפורים אנו מבינים את התהליך אותו אנו עוברים בדרך לגאולה השלימה. זהו המועד בו עם ישראל נעמד על רגליו, החג שמבטא את המצב העתידי לבוא, בו יהיה 'אֹר הַלְּבָנָה כְּאֹר הַחֲמָה' (ישעיהו ל, כו) במהרה בימינו, אמן.

עם ישראל על דבר שלא חטאו בו. ורשב"י משיב להם: "הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים". כאן טמון הסוד הגדול. במשך כל תקופת הנבואה עם ישראל היה קשור לקב"ה בצורה של 'אחור באחור', בצורה טבעית וכפויה. אבל הקב"ה רצה שיהיה בינינו קשר מיוחד, קשר של 'פנים בפנים', שנחפוץ בו בכוחות עצמנו, ברצוננו ובחירתנו. קשר של 'הדור קבלוה בימי אחשוורוש' (שבת פח, א). לשם כך העביר אותנו הקב"ה תהליך של 'נסירה' והפרדה ממנו, במהלכו אנו נדרשים לעמוד בכוחות עצמנו, ועד למפגש המחודש חנו חווים את הסתר הפנים.

רשב"י אומר לתלמידיו, שישאל לא נפלו בהשתחוויה לצלם "אלא לפנים", כדי לשבור את מעגל הקשר הכפוי של 'אחור באחור' ולהגיע למדרגת 'פנים בפנים'. ו"אף הקב"ה לא עשה עמהן" את כל מה שעשה באותה תקופה קשה של הסתר פנים "אלא לפנים", כדי להגיע לאותה מדרגה נעלה של 'פנים בפנים'. השלב הראשון וההכרחי הנחוץ בכדי להגיע לאותה מדרגה, הוא לבנות את עם ישראל בצורה שבה הוא עומד בפני עצמו, מנותק כביכול מהקשר לקב"ה ובאופן זמני נמצא במצב של הסתר פנים, כדי לשוב ולהתחבר אליו מחדש 'פנים בפנים'.

אם כן, פורים הוא לא רק חג של 'כיבוי שריפות' וביטול מחשבות גזירה, אלא חג של הבערת ניצוץ. חג שבו התגלה כוח ישראלי מיוחד, "אַמַּת מְאָרִץ תִּצְמַח", בפעם הראשונה בהיסטוריה. חג בו רואים איך גם גנוזה קדושה עצומה בעם ישראל מכוח עצמו. זהו הדבר שמתברר במהלך המגילה וזהו היסוד לכל התורה שבעל פה, שהתפתחה דווקא לאחר הפסקת הנבואה. כשאסתר הוסיפה על דברי התורה, "וַתוֹסֶף אֶסְתֵּר וַתְּדַבֵּר לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ" (אסתר ח, ג), היא עוררה לכך שישאל יוסיפו בדברי תורה מכוח עצמם.

לעתיד לבוא, עתידים כל החגים עתידים להתבטל מכיוון שכל החגים הם 'זכר ליציאת

1 עיין רש"י על המילים "צדיק תמים היה בדורותיו".

יתרה מכן, מפסוקי התנ"ך עולה בבירור שצדיק עלול ויכול להיכשל ואינו דמות מושלמת, עד שבספר יחזקאל (פרק יח) מופיעה מספר פעמים האפשרות שצדיק יכול להיכשל ולהיות כרשע גמור, ואפילו בהתמדתו בנפילות עדיין יקרא צדיק, כדברי הפסוק (משלי כד טז): "כִּי שָׁבַע יְפוֹל צַדִּיק וְקָם וְרָשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בְרָעָה".

גם נוח מלמדנו שהצדיק הוא דבר יחסי לדורו של הצדיק

תפקיד הצדיק

מענין שיוסף הצדיק נקרא כך לראשונה רק בגמרא (יומא לה, ע"ב), והאדם הראשון שנקרא 'צדיק' כפי חז"ל הוא שמעון הצדיק (אבות פ"ב מ"ב). ונראה תמוה, מדוע דווקא שמעון הצדיק הוא היחיד המוזכר במשנה ונקרא צדיק? ההסבר נעוץ בכך ששמעון הצדיק היה תלמידו של עזרא הסופר וחי בדור של סיום הנבואה - "משיירי כנסת הגדולה". תפקידו היה לחבר את הנבואות העליונות שבאו מלמעלה לתוך המציאות החומרית ודעת להתנהל איתן בתוככי המציאות. זו הסיבה שדווקא הוא נקרא צדיק. נראה שזו גם הסיבה שיוסף נקרא בכינוי זה, מפני שהוא מסמל את סוף תקופת האבות, הצורה הנבואית העליונה, וממנו מתחילה תקופת השבטים, שתפקידם לקחת את ה"אבות" ולהוריד אותם לתוככי המציאות. יוסף ושמעון הצדיקים היו בין תקופות, ותפקידם הוא לחבר בין שתי התקופות בהן הם חיים, לחבר את הרעיון של האבות והנבואה

לתוך המציאות הגשמית² ³. איך הצדיק מחבר בין מציאות עליונה לזו הגשמית? על ידי שמתהלך ביושר, וגם כשיש רשעים ורעה מסביב ופעמים והוא נופל - כאשר הוא קם למרות כל הניסיונות, הרי שהוא מכניס את הגודל לתוך הקוטן. כך עשה יוסף הצדיק וכך עשה שמעון הצדיק (כידוע לפי ההיסטוריה והתקופה בה חי ואכמ"ל).

המושג צדיק בתלמוד ממשיך לאותו גדר של האדם ההולך בדרכי ה', ובתמימות. ולכן יכולה להיות בתלמוד הדרגה ושינויים בין סוגים של צדיקים. אין צדיק אחד ואין רק מדרגה אחת - ישנם צדיקים הרבה. יש צדיק בן צדיק וצדיק בן רשע; צדיק גמור וצדיק שאינו גמור (ברכות ז ע"ב); צדיק כפוף וצדיק פשוט (שבת קד ע"א); צדיק עליון וצדיק תחתון, ובאמת ישנן אין סוף אפשרויות בדרגות הצדיק כפי שאומרת הגמרא (שבת קנב ע"א): "כי הולך האדם אל בית עולמו, אמר רבי יצחק מלמד שכל צדיק וצדיק נותנין לו מדור לפי כבודו".

כיון שלפי דברינו צדיקות היא מידה ולא תפקיד של אדם, ממילא מובן פשט הפסוק (קהלת ז, טז): "אֵל תְּהִי צַדִּיק תִּרְבֶּה וְאֵל תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר לְמָה תִּשׁוּמִם", שמשמעותו ומהותו היא שגם מידת צדיקות, ככל מידה של האדם, זקוקה למידתיות והגבלה, וגם במידה זו ההקצנה מסוכנת.

וזו משמעות דברי רבי יוחנן (תענית ח ע"א): "כל המצדיק את עצמו מלמטה - מצדיקין עליו הדין מלמעלה". ומסביר רש"י שם: "המצדיק עצמו - שמכשיר ומקשט מעשיו". כלומר,

2 כך ניתן להבין את הזוהר שאומר על הפסוק "ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום", שהצדיק לרוב פורץ דרך חדשה. כלומר, הוא במעבר מהופעת רעיון עליון למימוש בתוך המציאות, ולמעשה הצדיק הוא הראשון שמנגיש את הרעיון הגדול לתוככי החיים.

3 לכן לא רצה שמעון הצדיק לאכול אשם נזיר טמא, שסבר שזויות ופרישות הן נגד רצון ה', מלבד פעם אחת כפי שמופיע בגמרא בנדרים ט ע"ב.

4 תורת הסוד.

המקשר מעשיו עם ה' ית' ועושה מעשים טובים מתוך זכרון ומודעות שהם מופנים כלפי ה' ית' - הרי הוא צדיק. וממילא, אין אדם שלא עושה כך במידה זו או אחרת, כמנהגנו לומר לאדם שעושה טובה למישהו אחר: "צדיק, תעשה טובה"...

עשה לך רב

לאחר שהבנו את המושג 'צדיק' ממקורותיו הראשונים נוכל לשאול, כיצד הגיעו במהלך הדורות לרעיון שהרב או הצדיק מנהיגים את האדם בכל דרכיו, ואסור לו לעשות שום דבר בלא הצדיק או כנגד הצדיק?!

איך הצדיק מחבר בין מציאות עליונה לזו הגשמית? על ידי שמתהלך ביושר

שתי אפשרויות הלכתיות יש לעניין, ולא נוכל במאמר קצר זה לגעת ולו במעט מן הסוגיה הסבוכה הזו. אך פטור בלא כלום אי אפשר, ולכן אגע בעניין בקיצור רב עד מאוד, ומתוך כך אנסה לגעת בציוור של הצדיק בדור הגאולה. סוגיה ראשונה - מצוות "לא תסור" המוזכרת פעמים רבות סביב נושא זה, ודי להביא את המקור לאמירה זו בשביל לענות בקצרה לכוונת העניין (דברים יז, ח-יג):

"כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דְּבָרֵי רִיבֹת בְּשַׁעֲרֶיךָ וְקָמַת וְעֵלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה

בְּיָמֵינוּ הָהֵם וְדִרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט. וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶד. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֶד וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה לֹא תִסּוֹר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל. וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּדוֹן לְבַלְתִּי שְׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הַעֹמֵד לְשָׁרֵת שָׁם אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֵרְתָּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל. וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיֵּרָאוּ וְלֹא יִזְדוּן עוֹד".

מדובר על מצוות "לא תסור" העוסקת בדיון זקן ממרא החלה על בית דין הגדול שבירושלים - הסנהדרין הגדולה. השראת השכינה שהייתה בסנהדרין והיכולת שלהם לבטא את דבר ה' נבעה מתוך החיבור של סוגי הרבנים והדעות השונות והתאחדותם סביב דיון בנושא אחד. כיון שבדיון שהיה עולה אליהם, היו דנים כל הרבנים יחד, שומעים אחד את השני וכולם מתבטאים, והרי כל דבריהם הם דברי אלקים חיים, הרי שבסופו של דבר הייתה יוצאת אמירה אחת המחייבת את כל העם. זו לא פסיקה הלכתית פרטית של רב מסוים אלא פסיקה לאומית של סנהדרין הגדולה.

סוגיה שנייה המבטאת את ההליכה אחר הצדיק נמצאת במשנה באבות (פרק א, משניות ו, טז) - סוגיית "עשה לך רב". במבט ראשון עולה שיש חיוב על האדם למנות לעצמו רב וכך יסתלק מספקותיו, שהרי הרב יפתור אותם.

ראשית יש לציין שהמושג "עשה לך רב" איננו מופיע ולו פעם אחת בכל התלמוד, בכלי וירושלמי, וכן משנה זו אינה מובאת כהלכה פסוקה ברמב"ם, בטור, ואף לא בשו"ע. אמרה זו מופיעה במסכת אבות שרבות מהדרכותיה אינן נוהגות להלכה אלא מובאות כהנהגות טובות לנהוג בהן. יתרה מכן, כל הפרשנים על המשנה הזו מפרשים אותה כהנהגה לימודית ערכית ולא כחיוב לפסוק רק לפי רב אחד. להפך, עלי ללמוד מכל אדם ואף אם ה"רב" הזה קטן ממני, עלי לעשות אותו כרב.

אדרבה, הגמרא בעבודה זרה (דף יט ע"א) אומרת:

כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם. אמר להו רב חסדא לרבנן: בעינא דאימא לכו מלתא, ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו (=אני רוצה לומר לכם משהו אך אני מתבייש שמה תעזבו אותי ותלכו): כל הלומד תורה מרב אחד - אינו רואה סימן ברכה לעולם. שבקוהו ואזול קמיה דרבא (=באמת עזבו אותו והלכו ללמוד אצל רבא). אמר להו: הני מילי סברא, אבל גמרא - מרב אחד עדיף, כי היכי דלא ליפלוג לישני.

לפי דברי הגמרא, היתרון לרב אחד הוא רק בלימוד החומר המקורי, כדי שלא יהיו לתלמיד לשונות סותרים. אבל במחשבה ובסברות עדיף ללמוד מרבנים שונים.

ואם יאמר המקשן, הרי הגמרא (סנהדרין קי ע"א) אומרת מפורשות:

אמר רב חסדא: כל החולק על רבו כחולק על השכינה, שנאמר: בהצתם על ה'. אמר רבי חמא ברבי חנינא: כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם שכינה, שנאמר: המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה'. אמר רבי חנינא בר פפא: כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה, שנאמר: לא עלינו תלנתיכם כי על ה'. אמר רבי אבהו: כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה, שנאמר: וידבר העם באלקים ובמשה.

לכאורה נראה שאסור לתלמיד לחלוק על רבו, אלא שנראה ברור מדברי הגמרא שמדובר על מריבות ומלחמות שאינן ראויות, ולא על מחלוקת במובן הפסיקתי. כפי שמסביר שם רש"י:

חולק על רבו - חולק על ישיבתו. מריבה - תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים. מתרעם - אומר על רבו שנוהג לו מדה כבושה ומדת אכזרית. מהרהר - מחפה עליו דברים.

ואכן, פשוט היה לבעל תרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן רלח) שמותר לתלמיד לחלוק על רבו במובן ההלכתי:

אמנם מה שכתבת אם אין לתלמיד רשות

לחלוק על רבו באיזה פסק והוראה, אם יש לו ראיות מן הספר ופסקי גאונים הפך מדעת הרב נראה ודאי אם הוראות ברורות קצת וצורתא דשמעתא משמע כדברי התלמיד, למה לא יחלוק כך היתה דרכה של תורה מימי התנאים. רבינו הקדוש חלק בכמה מקומות על אביו ועל רבו רשב"ג. באמוראים רבא היה חולק בכמה דוכתי על רבה שהיה רבו כדאיתא במרדכי פ' כיצד הרגל. בגאונים אשירי חולק בכמה דוכתינן אמהר"ם שהיה רבו מובהק .

בארץ ישראל ההנהגה מובילה את העם להיות יותר עצמאי, יותר מברר, מעמיק וחושב. השכינה מתפזרת מהתגלות במקום מצומצם אחד למרחב ארץ ישראל כולה

לפיכך, אם בדברי תורה והלכה מותר לחלוק על רבו הרי בדברי העולם פשוט הוא שמותר לתלמיד לחלוק על רבו.

הנהגת ארץ ישראל

אם כן, מנין נוצרה האפשרות שהמנהיג יהווה כל עולמו של המונהג, בלא שום דעת וחשיבה עצמאית?

ונראה להבין זאת לפי דברי הזוהר (חלק ג דף קנח) על חטא המרגלים, ואביא כאן רק את התרגום:

"כולם אנשים" - כולם זכאים היו וראשי ישראל היו, אבל לקחו לעצמם עצה רעה. ולמה לקחו עצה זו? אלא אמרו: אם יכנסו

ישראל לארץ יעבירו אותנו מנשיאותינו וימנה משה נשיאים אחרים, שהרי אנחנו זכינו במדבר להיות מנהיגים אבל בארץ לא נזכה. ועל שלקחו לעצמם עצה רעה מתו הם וכל מי שקיבל דבריהם.

מדברי הזוהר עולה שיש הבדל בין ההנהגה של ארץ ישראל לבין ההנהגה של חוץ לארץ. נשיאי ישראל במדבר היו גדולים וצדיקים, כפי שאומר המדרש⁶, וצורת הנהגתם היתה שכולם צריכים לשמוע להם, ולא לחשוב אחרת, לחלוק עליהם או לברר כנגדם - הם היו מנהיגים מוחלטים. ולכן, אומר הזוהר, הנשיאים הבינו שבארץ ישראל הנהגתם לא מתאימה ולכן לא רצו לעודד את עם ישראל להיכנס לארץ. שהרי מטרתו של הרב והמנהיג, היא לאחד דעות שונות, ומפני שבגלות אין אחדות יש צורך שהרב ייצור אותה. אך בארץ ישראל ההנהגה מובילה את העם להיות יותר עצמאי, יותר מברר, מעמיק וחושב. השכינה מתפזרת מהתגלות במקום מצומצם אחד למרחב ארץ ישראל כולה, שהרי עצם ארץ ישראל יוצרת את האחדות הנדרשת.

לכן גם השומעים לנשיאים וכל מי שקיבל דבריהם מתו למרות שהחטא לכאורה היה של הצדיקים בלבד. הזוהר אומר שגם השומעים להם מתו, מפני שגם צורת החיים הזו, המקבלת את דעת המנהיג בעיניים עצומות, לא מתאימה לארץ ישראל. המצב בו העם לא מברר את דעותיו ומקבל הנהגה בלא ברור וחשיבה מפיל את האדם בעבודת ה'. בארץ ישראל דמותם של המנהיג, הצדיק והרב אינן מציבות הכרעה מוחלטת, אלא מפגש עם דבר ה' בצורה מסויימת, שצריך לכלול אותו בדעות וסברות נוספות של צדיקים שונים, לפחות עד שיהיה לנו סנהדרין ונתרפה.

אכן, ניכר בכניסה לארץ שההנהגה במקום

6 "כולם אנשים" - שבאותה עעה היו כולם צדיקים. (מדרש אגדה בובר, במדבר י"ג א).

זה שונה. בחו"ל, במדבר, משה רבינו והנשיאים תופסים מקום מוחלט בהחלטות ומובילים את העם לאורך כל הדרך⁷. אך בכניסה לארץ השתנתה ההנהגה להנהגתו של יהושע בן נון, שדרכו שונה לחלוטין. הלא על יהושע נאמר "איש אשר רוח בו" - שיכול להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד" (ספרי במדבר פרשת פנחס פסקה קמ). ואכן, כשכנסו ישראל לארץ ישראל היו צריכים המון חיזוקים על מנת שיקבלו גם את מרותו של יהושע כמנהיג (עייין בספרי שם). ובפועל עולה מהמסופר בספר יהושע שאכן העם התפתח בצורה עצמאית ולא קיבל לגמרי את מרותו של יהושע, ק"ו אחרי מותו.

הצדיק - איגוד כלל ישראל

כתוב בגמרא (מגילה כט ע"א) שכאשר עם ישראל גלו (ומשמע מכל ארץ ישראל), שכינה גלתה עמהם. מתוך כך שואלת הגמרא:

בבבל היכא? אמר אביי: בבי כנישתא דהוצל, ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא. ולא תימא הכא והכא, אלא: זמנין הכא, וזמנין הכא?... ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק: אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל. ורבי אלעזר אמר: זה בית רבינו שבבבל.

מדברי הגמרא עולה שהשכינה נמצאת במקום בו יש התכנסות של הרבים, כלומר, חיבור של כלל ישראל. הגמרא מביאה את המושג "בית רבינו" כחלק ממקדש מעט, מפני שרבינו מצד היות כללי איגוד את ישראל, ובמקום שיש איגוד של דעות שונות והפוכות אחת מהשניה הרי שהשכינה שורה ביניהם, ואת זאת הצליח רבינו, רב, לעשות בבבל.

6 לדוגמא סיפור יתרו ושיפעת העם.

7 הסיבה שהשכינה שורה לפעמים כאן ולפעמים כאן ולא בשניהם כאחד, היא מפני שרק במקום שכל עם ישראל ביחד יש שכינה. בארץ ישראל הארץ מאחדת, אך בגלות אין אחדות. אם בשני בתי המדרש כאחד היתה שכינה, עם ישראל היה מפוצל ולא יכולה להיות שכינה באופן כזה. לכן, כשאחד הנהיג את כל ישראל, הרי ששרתה שכינה שם ולאחר מכן בשני.

צדיקי ארץ ישראל

את העניין של השוני בהנהגה בארץ ישראל אנו פוגשים בשתי דמויות שהיוו גשר למציאות הגאולית בהקמת המדינה, ושניהם הובילו מגמה שעניינה להפוך את ההרגלים המקובלים להנהגות חדשות המתאימות לאופי של ארץ ישראל.

הראשון ביניהם היה רבי נחמן מברסלב, שעליו אמר הקדוש הרב הלל צייטלין ש"רבינו היה 'הציוני הראשון'."

על הדבקות בצדיק אומר רבי נחמן (ליקוטי מוהר"ן קמא תורה רנה):

כשהאדם הוא מאמין בהצדיק בלי שום דעת אפשר לו ליפול מהאמונה, כי מאמונה לבד אפשר ליפול, אבל אם יש לו גם דעת שמבין גם בהדעת, אזי א"א לו ליפול.

במילים שלנו, אם אדם הולך אחרי הצדיק בלא דעתו האישית וללא שיקול דעת עצמי, אלא רק כאמונה בלבד, הרי שהוא יפול. אבל אם הוא מפעיל את שיקול הדעת ומבין את דברי רבו, אזי בעצם הוא בחר בדעה הזו ולא הלך בה רק בשל אמונתו ברבו, ובכך הדבר יהיה יותר יציב. כפי שאמרנו לעיל, המהות של החיבור לצדיק הוא מפני שהצדיק מחובר לכלל ומאגד את כל ישראל בליבו, ובכתבי רבי נחמן מופיעה ההקבלה בין פעולת הצדיק לפעולת ארץ ישראל במספר מקומות⁸.

באותו ענין העצים את דבריו הרב קוק באורות ישראל (פרק ג פסקה ג):

הדבקות בצדיקים, כדי שיתערב כח המציאות שבנשמתם עם הנשמה הבלתי נשלמת, היא דבר נכבד מאד במהלך התפתחות הנפשיות.

⁸ עיין ליקוטי מוהר"ן תניינא תורה מ, שם נכתב ממש כפי דברינו לעיל, שהצדיק הוא העניין בגלל חיבור הכלל אליו, ובארץ ישראל נעשה החיבור ממילא; וכן בליקוטי עצות ערך ארץ ישראל אות ד, שהתורה שהצדיק דורש לרבים (ויוצר אחדות בעם) גורם להצליח להגיע לארץ ישראל (שהיא עצם האחדות בעם). וישנן עוד מקומות ואכמ"ל.

אבל צריך שמירה גדולה, שאם יטעה בצדיק אחד, וידבק בו דבקות פנימית הויתית, וידבק ג"כ בחסרונותיו, הם יפעלו לפעמים על הדבק במדה גרועה הרבה ממה שהם פועלים על האיש המקורי. אשריהם ישראל שהם דבקים בנשמת האומה, שהיא טוב מוחלט, לשאוב על ידה אור ד' הטוב.

הרב קוק אומר שבכל צדיק יש חסרונות, כפי שנאמר "כִּי אָדָם אֵין צְדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא" (קהלת ז כ), ואם יפסיק האדם לברר את דרכו האישית וילך אחרי הצדיק בצורה עיוורת, הרי שידבק גם בחסרונותיו.

הרב קוק שכנראה היה קרוב יותר לגאולה עצמה מרבי נחמן, צעד צעד אחד נוסף ובעצם הזהיר מפני הדבקות בצדיק וקרא להידבק בנשמת האומה, כאשר בדבריו שקדמו לפסקה זו הזכיר הרב שנשמת האומה היא השכינה. לפי דבריו של הרב קוק, אם אדם רוצה להידבק בצדיק עליו להיזהר מדבקות בצדיק באופן גמור ועדיף שידבק בשכינה, בנשמת האומה, שאמורה להנחות את דרכיו.

מעניינת העובדה, שגם רבי נחמן וגם הרב קוק דיברו על המשכיותם כצדיקים. רבי נחמן אמר שאחריו לא צריך רבי נוסף, והרב קוק אמר "אל תהיו לי קוקיסטים". שניהם הבינו שיש צורך במרחב חופשי ולא מצומצם לחשיבה מסוימת על מנת להצליח להגיע לארץ ישראל ולהשתייך לתהליך הגאולה. ואכן, רבי נחמן דיבר המון על כך שכל אדם צריך להתנהג באופן שהצדיק מתנהג, וניכר כך ממספר תורות בליקוטי מוהר"ן ובמאמר צר כל כך אי אפשר להעמיק בתורתו הרחבה והגדולה של רבי נחמן כראוי, במיוחד בדברים הדורשים עיון והתבוננות.

גם הרב קוק בכתביו מרבה מאוד לדבר על כך שכל אדם יכול לנהוג מנהגים של צדיקים. הפסקה החריפה ביותר בנושא זה מובאת באורות הקודש חלק ג (עמוד ריז אות יז: "קטנות וגדלות סוגית") ואצטט חלק קטן ממנה:

ויש שהדבקות האלקית העליונה, שהיא תפארת כל היקום, נתבעת מבני דורנו, והיא מתקבלת אצלם בצורה חשובה ורעננה, גם בתוכן כזה, העסקנות העולמית, והתרחבות שיח ושיג של דרך ארץ, אף על פי שהרמב"ם כתב על זה,

המהות של החיבור לצדיק הוא מפני שהצדיק מחובר לכלל ומאגד את כל ישראל בליבו

שלדרגה זו אין איש כיוצא בו יכול להדריך, כי אינה מדריגת כל הנביאים, כי אם דרגת משה והאבות, אל נבהל מזה. יוכל היות, ובודאי כן הוא, שהדבקות האלקית שלנו, המתפשטת גם במעשים החומריים והקולטוריים, היא רק ניצוץ דק וקלוש מאד, והאורה העליונה של הדבקות האלקית, שהתנה הרמב"ם למודרכים על ידו, שתהיה שורה רק בשעת תורה תפילה, מצוה ועבודה, וזמני התבודדות מיוחדים, היא יותר ויותר עליונה ושלמה, שאין הציור שלנו תופסה. מכל מקום לא דבר רק הוא מה שאנו קרואים לדבקות תדירית, ומה שהסגנון הרזי, שהולך ומתפרש יותר ויותר בדורות המאוחרים, עושה את התוכן האלקי הזה יותר שוה לכל נפש, ומה שהתכסים המדעי שבעולם, השואף לגדולות, ורוח התעשייה והמסחר העשוי לבלי חת, הנותן לבני דורותינו תכונות של התחרות וחפץ של עליות רוממות, הם הם העוזרים להכניס תכונה זו בשדרות היותר רוחניות ויותר תמימות.

ומסביר שם הרב קוק באריכות, שהנשמות היורדות בדור של גאולה דורשות הנהגות שהיו מתאימות פעם רק ליחיד סגולה, וכעת הדור כולו נדרש להם, אפילו מדרגות שבמובן הפשוט

הרמב"ם אמר ששייכות רק למיעוט של המיעוט. ואכן אנו פוגשים פעמים רבות לאין ספור בכתביו של הרב קוק, בהן הוא כותב הנהגות לכולם על אף שמשמש במונח "צדיקים". ויותר מכך, אנו פוגשים שהמון העם לוקח הנהגות אלו ומשתמש בהם אפילו בתור ציטטות שהמוכרת שבהן היא "הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה אלא מוסיפים צדק"; ואף בהנהגותיו הרבות המובאות בספרים, התייחס הרב באופן של צדיקים גם לפשוטי העם והדריך פעמים רבות בהתנהגות המתאימה לאנשים גדולים.

מפני שבארץ ישראל הופעת ה' ואחדותו ניכרת על כל אדם ואדם אין מחוייבות לרב אחד בכל העניינים, אלא כל אדם צומח ומצמיח את דרכיו באופן עמוק מתוך דבקות בה' ית' לפי אורו והתבוננותו האישית, עם מחוייבות ללמוד את הסברות והדעות השונות, גם כאלה שאינו מסכים איתן.

הנהגת הסנהדרין

אמנם יש מושג של קבלת מרות בעם ישראל, אך היא תתקיים רק בתנאי שתהיה הנהגה המאחדת את עם ישראל כולו. ודבר זה יכול להיות מצוי בארץ ישראל אך ורק בבית דין הגדול שבירושלים, בסנהדרין היושבים בבית אשר יבחר ה'.

כמוכן, שדבר זה מחייב רחבות וגדלות מהמון האדם, ומי שיש לו ספקות ושאלות ואינו יודע מה ה' רוצה ממנו, ראוי לחלוטין שאדם כזה יעשה לו רב ויתקיים בו "עשה לך רב והסתלק מן הספק".

המנהיגים בארץ ישראל, המשפיעים הגדולים, סבבו סביב ארבעה מוקדים והם אלה שהכריעו לכל עם ישראל. צורות המנהיגות הופיעו בראשי התבות משכ"ן - מלך, שופט (סנהדרין), כהנים ונביאים. רק אדם כללי לגמרי יכול באמת להנהיג את עם ישראל, ואף מול מערכות אלו היו המון מורכבויות כפי שהופיע מאז מעולם.

מעט מן הסוד בקרבך קדוש אופיר טביב

נתפלל שנבנה מחדש את ארבעת ההנהגות הללו, הזקוקות זו לזו, ולא להיתלות בדעת יחיד להנהגתנו. ויתקיים בנו דברי ירמיה הנביא (לא, לג):

וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לְאֹמֹר דַּעוּ אֶת ה' כִּי כֹלֶם יִדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטָנָם וְעַד גְּדוּלָם נֶאֱמַר ה' כִּי אֶסְלַח לְעֹנְוֵם וְלִחְטָאתָם לֹא אֶזְכֹּר עוֹד.

ברצוני לומר בשולי הדברים, שמאמר זה הוא רק פתיחה ודרישה להעמקה ובירור פנימיים ויסודיים יותר, והדברים מספיקים רק לפתוח את הלב לצאת למרחבי ההנהגה של ארץ ישראל הגדולים בהרבה לאין ערוך מההנהגות הקטנות של חו"ל.

צורך בתרדמה. למעשה, התרדמה היא הסתרה המעצימה את הריחוק וממילא מעוררת את הכיסופים לשוב חזרה אל הקב"ה, וכשהכיסופים האלו באים לידי ביטוי בעשיית תשובה ובמסירות נפש, חוזרים הדוד והרעיה למצב של פנים בפנים. אם כן, תהליך הנסירה מעורר לעשיית תשובה, לשוב אל שורש חיינו באלקים חיים.

יום הכיפורים הוא עיצומו של תהליך נסירה כללי שמתחיל בראש השנה ומסתיים בחג הסוכות, בו עם ישראל והקב"ה מגיעים למצב של פנים בפנים! וכן בימי מרדכי ואסתר היה סוף תהליך של הנסירה שבאה לידי ביטוי בגלות של שבעים שנה והגיעה לשיאה בגזירת המן?

וזה לשון שער הכוונות (פורים דרוש א'):

"ועתה נבוא אל ביאור ענין ימי פורים... בכל זמן של הגלות, עומדים ז"א ונוק"ב אחור באחור כל ימי החול... והנה כאשר רוצים לחזור פנים בפנים, צריך שתקדים בחינת הפלת הדורמיטא (=תרדמה) על ז"א, כדי שתעשה הנסירה ותוכל לחזור עמו אפין באפין... ולהיות כי ענין מרדכי ואסתר היה בסוף השבעים שנה של גלות בכל כנודע, לכן אז כבר בימיהם התחיל ענין תיקון ז"א ונוק"ב כדי לחזור אפין באפין ויגאלו ישראל". אם כן, תהליך הנסירה עניינו להביא למצב של פנים בפנים, שמצב זה הוא בעצם נתינת התוקף לתשובת עם ישראל. ונמצאנו למדים

התהליך הפנימי שעברנו בשושן | כיצד עושים תשובה בצורה חיובית? | מעלת השמחה והמשתה

על עבודת התשובה המיוחדת לפורים - תשובת הגוף

כיפורים - כפורים

מובא בתיקוני הזוהר (תיקון כא נז ב): "פורים אתקריאת על שם יום הכיפורים", ובפירוש מתוק מדבש לרב דניאל פריש זצ"ל כתב שאות כ' דכיפורים היא כעין כ' הדמיון והיינו שיום כיפורים הוא כיום פורים, וכך כתב רבי צדוק הכהן מלובלין (רסיסי לילה אות נח בסופו): "דעל כן אמרו בתיקונים על יום הכפורים דרצונו לומר כפורים כמו פורים, וידוע מי נתלה במי קטן בגדול, כי פורים הוא ימי רצון הרבה יותר מיום הכפורים, כי הוא רב שלום האמיתי חותם כל הברכות". עכ"ל.

וצריך להבין דבריהם, כיצד יום הכיפורים, עליו נאמר במשנה (תענית ד ח) שלא היו ימים טובים יותר לישראל; שהוא יום עליו נחלקו בגמרא (יומא פה ב) אם עיצומו של יום מכפר ללא תשובה - איך כל האוירה הקדושה והמרוממת הזו תלויה כקטן בפורים?

סוד הנסירה

ונראה לבאר לפי יסוד המובא בכתבי האר"י הקדוש, שהמכנה המשותף של יום הכיפורים ופורים הוא סוד הנסירה, הבנוי בכללותו משלושה שלבים - אחור באחור, תרדמה, פנים בפנים.

מצב האחור באחור הוא מצב הריחוק שבין קוב"ה לכנס"י, וכדי לתקן את המצב הזה יש

1 הנרמז בפסוק 'שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני', ויש לברר ולבאר את ההבדל שבין שתי סוגי הנסירות ואכמ"ל. ולענייננו אין אנו נצרכים אלא לעיקרו של סוד הנסירה והעבודה הנגזרת ממנו.

2 התרדמה היא זמן של הסתרה. במגילה ההסתרה מתבטאת בגזירת המן, שלפי חז"ל היה אסטרוולוג גדול וראה שיש מיעוט השגחה - שהיא היא זמן התרדמה שהחל כדי לתת לכנסת ישראל את האפשרות לבנות את עצמם מכח מסירות הנפש של אסתר ומרדכי.

3 ז"א (זעיר אנפין) מרמז לקוב"ה, הזכר המשפיע, ונוקבא מרמזת לכנסת ישראל, המקבלת, ושניהם עוברים את תהליך הנסירה, על ידו הם נהפכים ממצב בו היו 'אחור באחור' והקשר ביניהם היה קשר מתאים לכך, למצב בו הם 'פנים בפנים' וממילא לקשר יחסי יותר עמוקים.

שישנו תהליך תשובה המתרחש בפנימיות העולמות ביום הכיפורים ובפורים אותו גילה האר"י הקדוש בסוד הנסירה, וממילא ניתן לומר שיש עבודת תשובה של זמני אלול ותשרי, ויש עבודת תשובה של פורים.

אנו נדרשים לברר מהי עבודת התשובה של פורים, כדי שנהיה מכוונים בעבודתנו לעולמות הפנימיים ולהמשיך אלינו את ההארות הרוחניות המצויות בזמן הקדוש הזה.

תשובה ב'עשה טוב'

ידועים דברי אדמו"ר בעל התניא, שהוא ית' וחכמתו אחד, שהוא המדע והוא היודע ורצונו וחכמתו ית' נתלבשו בתרי"ג מצוות התורה, והמקיים מצווה הוא כמחבק את המלך בכבודו ובעצמו⁴. אם כך, נמצא שההתבוננות במצוות המועד הזמן נותנת לנו אפשרות לגלות את רצונו ית' במועד, וממילא את מהותו הפנימית. החלוקה שניתן לחלק לפי מצוות היום של יום הכיפורים ופורים היא שיש ב' בחינות של תשובה - תשובה של סור מרע ותשובה של עשה טוב.

ביוכ"פ המצוות מכוונות לסור מרע: איסורי רחיצה, נעילת הסנדל, סיכה, תשמיש המיטה, אכילה ושתיה - אינם מניעת תענוג מופרז, אלא מניעת צורך בסיסי של האדם ואי הקיום שלו גורם לעינוי. כלומר, רצון ה' המתגלה מתוך מצוות היום הוא ההימנעות מן החוץ, ודרישה להתכנסות פנימית. להתנתק מכל הגשמיות ומתוך זה להתחבר לעומק הנשמה ולעוררה לדבקות בה' לבדו.

לעומת זאת, בפורים המצוות מכוונות לעשה טוב: מתנות לאביונים, מקרא מגילה, משלוח מנות ומשתה ושמחה. מצוות אלו הן פניה כלפי חוץ⁵, ולא רק שהן לא בגדר עינוי כמו ביום

4 ראה תניא פרקים ד-ה.

5 משלוח מנות ומתנות לאביונים הן נתינה ממשית ומקרא מגילה נועדה לפרסום הנס בחוצות. וכן במשתה ושמחה

// וידועים דברי רבי ישראל מרוזין זצ"ל שיום הכיפורים הרי הוא כפורים, ומי נתלה במי? קטן נתלה בגדול.

הכיפורים אלא אדרבה, יש בהן חיוב באכילה ושתיה - תענוג שיש לו גדרים הלכתיים?

פורים - תשובת הגוף

לפי תורת הנגלה, פורים נראה ממש ההיפך הגמור מיום הכיפורים, ולכאורה איזה גילוי של תשובה יש ביום זה? אלא שלכך באה תורת הפנימיות, להאיר לנו אור תשובה חדש כפורים⁶. תשובת פורים היא תשובת הגוף. אם ביום הכיפורים הגוף נדחה מלהיות שותף בעבודת התשובה שבו, כפורים ישנה עליית מדרגה בעשיית התשובה בזה שיש לגוף שותפות יחד עם הנשמה להאיר אלוקות בשיא הגשמיות.

מזמינים איש את רעהו לשמוח ולחגוג את הנס, ויש המחייבים זאת הלכה למעשה ואכמ"ל.

6 מצווה דומה לזה היא מצוות עונג שבת (ש"ע סי' רמב), שגם בה הציווי הוא העונג. אמנם ישנו הבדל משמעותי בין שתי ציוויי העונג. אם לאדם יש עונג לצום, אע"פ שישנו איסור לצום בשבת מותר לאדם זה להימנע מאכילה בשבת (ש"ע סי' רפח סע' ב) ובזה מקיים את מצוות עונג שבת. אמנם בפורים יש חיוב באכילה, מועטת ככל שתהיה, ואם לא יאכל לא יקיים את מצוות היום.

7 ראה מה שכתב בזה מרן הרב קוק זצ"ל בעולת ריאה (ח"א ע"מ תלז ד"ה 'מגילה'), שכולו כתוב בדברי סתר עמוקים. ונקודה אחת שזכיתי להבין משם היא שבפורים יש גילוי קדושה עמוק ושושני שאין רשות לגלותו בזמנים אחרים ומי שניסה לגלות נקודות קודש אלו שלא בזמן הראוי נענש על כך כמו קרח ועדתו, שאול וכו' עיי"ש. והתבוננות זו שייכת למה שמכונה פה 'תשובת פורים' ודו"ק.

וזו סוד הארת יסוד דאבא, שהיא הארת מרדכי הצדיק המתגלה בפורים מכת הנסירה⁸. פרצוף אבא הוא בחינת החכמה, שעניינה בעבודת ה' הוא עבודת הביטול לאלוקות⁹. הבירור שיוצרת בחינת החכמה הוא כיתרון האור מן החושך, שכאשר האור גדלק החושך סר ממילא. כך העבודה שבבחינת החכמה, המגלה שאין עוד מלבדו וכולא קמיה כלא חשיב, יוצרת בירור שורשי הנותן ביטוי לטוב מוחלט¹⁰ להתגלות מבלי שהרע יאחו בעקבו, וכך העולם כולו מתגלה כרצון ה'.

הארת החכמה היא הכרה ברורה במציאות האלוקית הנמצאת בכול ומחיה הכול, ושכל הבריאה מגלה את אורו ית' וממילא גם כל רצונו של האדם הוא בעצם רצון ה'. הארת פורים שנובעת ממקום עליון זה של החכמה, היא הנותנת שיש כח ויכולת ביום זה לגלות את חיי הקודש שלנו.

בקרוב קדוש

אין ספק שהארה זו שייכת לגאולה, וכל חג הפורים הוא הכנה לגאולה, כפי שנאמר בשעה"כ

8 בד"כ המוחין נמשכים מפרצופי אבא ואמא לז"א וממנו יונקת הנוקבא, והיינו שעיקר השפע הנמשך אליה הוא ע"י ז"א ולכן מקבלת הארה פחותה משלו. אלא שבזמן הנסירה ז"א נמצא בדורמיטא, בשינה, ולכן המוחין נמשכים ישירות אל הנוקבא והשפעה זו בונה אותה בעצמאות במלוא קומתה ומביאה לעמידה מול ז"א פנים ארוך מהיסוד של הנוקבא, מתגלה לחוץ. על הארה זו נאמר בשעה"כ שהיא 'הארה גדולה עד מאוד', והארה מיוחדת זו חוזרת בימי הפורים בכל שנה ושנה. עיין בשעה"כ דרוש הפורים ודו"ק כי יצירתו.

9 ראה תניא פרק י"ח, שבחינת א"ס ב"ה מלובשת בבחינת חכמה שבנפש האדם בכל אחד ואחד מישראל, ומחלבת שם משום שהחכמה היא למעלה מההשגה. ובפרק ו כתב שאין הקב"ה שורה אלא בדבר שבטל אצלו ית', ושיכולת הביטוח הזו נמצאת בכח אצל כל איש ישראל. דהיינו, שאדם שמתבטל אל הש"ת מביא לידי גילוי את בחינת החכמה שבנפשו.

10 זוה"ק פרשת שמות כ ע"א רומז לזה, ובאגה"ק לבעל התניא אגרת כו: "דאורייתא מחכמה נפקת ובחכמה דייקא אתברירו". ובאגרת כח: "ועלה איתמר בדוכתי טובא בזוה"ק בחכמה אתברירו". וכונתו למקומות בהם הזוה"ק מדבר על עניין הבירור הנעשה ע"י החכמה וד"ל.

שמגילת אסתר לא תתבטל כשאר ספרים משום ש"לעולם לא היה נס גדול כזה". כלומר שרק ביחס לניסים שהיו כבר במהלך הדורות לא היה נס כזה, אך לעתיד לבוא הסיבה שהיא לא תתבטל היא משום שההארה של חג פורים היא גופא ההארה שלעתיד לבוא.

נקודה זו באה לידי ביטוי באופן מופלא על ידי מרן הרב קוק זצ"ל באורות התחיה (פסקה כח):

"הקדושה שבטבע היא קדושת ארץ ישראל, והשכינה שירדה בגלות עם ישראל הוא הכשרון להעמיד קדושה בניגוד לטבע. אבל הקדושה הלוחמת נגד הטבע אינה קדושה שלמה, צריכה להיות בלועה בתמציתה העליונה בקדושה העליונה, שהיא הקדושה שבטבע עצמה, שהוא יסוד תיקון עולם כולו וביסומו הגמור... כשבאים להשכלה עליונה זו של הקדושה השלמה שבטבע, הכוללת בקרבה ג"כ את הקדושה שלמעלה מן הטבע והמתנגדת אל הטבע, אז המלחמה חודלת לגמרי, מידת הדין מתבסמת והכל נוטה כלפי חסד... וימד עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו שנאמר בקרבך קדוש".

אם כן, תהליך הנסירה
עניינו להביא למצב של
פנים בפנים, שמצב זה
הוא בעצם נתינת התוקף
לתשובת עם ישראל

זוהי עבודת התשובה המיוחדת לפורים, המתבטאת בהארת החג והרצון האלקי המתגלה במצוותיו - קדושה שבטבע המחוברת לקודש שמעל הטבע באופן בריא ונכון המאירה ומגלה חיי קודש. וכלשון הרב קוק זצ"ל (שם פסקה לג):

"שכחנו שיש לנו בשר קודש לא פחות ממה שיש לנו רוח הקודש" - זו תשובת פורים. לא עוד ניכור כלפי הגוף וסיגופו, אלא העלאתו יחד עם הנשמה לקרוא בשם ה'. זוהי ההארה שאנו מגלים בארץ ישראל, בקיום המצוות התלויות בארץ, בחיבור סגולת עם ישראל לסגולת ארץ ישראל על ידי קיום תורת ישראל בשמחה, באהבה, טהרה וקדושה וחיבור אמיתי של קודש וחול מתוך אידאלים אלוֹקיים.

יהי רצון שנזכה לתשובת פורים ולהמשיך על ידי זה את הארת החג שתתפשט ותגלה לנו את משיח צדקנו במהרה בימינו ולזכות לבנין בית חיינו ותפארתינו במהרה בימינו אמן.

אם ביום הכיפורים הגוף נדחה מלהיות שותף בעבודת התשובה שבו, בפורים ישנה עליית מדרגה בעשיית התשובה בזה שיש לגוף שותפות יחד עם הנשמה להאיר אלוקות בשיא הגשמיות

11 ראה בסוף הספר 'שולחנו של מקום' על עבודת תיקון האכילה למו"ר הרב ארלה הראל שליט"א בשו"ת עם הרב יהושע שפירא שליט"א על שינוי האכילה הנובע מחזרת עמ"י לא"י.